

»IT, berättandet och det litterära systemet« Ett projekt vid Avdelningen för litteratursociologi i Uppsala

Johan Svedjedal

Projektet »IT, berättandet och det litterära systemet« (ITLIT) bedrivs vid Avdelningen för litteratursociologi (Uppsala universitet) sedan den 1 januari 1999. Projektet är femårigt och finansieras av Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse för allmännyttiga ändamål.

Huvudsyftet med projektet är att studera datoriseringens betydelse för den litterära kulturen. Projektet har karaktär av grundforskning genom att det strävar till att föreslå nya modeller för att beskriva litteraturens plats och verkningsmedel i en digitaliserad värld, men det innehåller också en rad analyser av inslag i bokbranschen och av litterära verk. Genom studier av litteraturens yttre villkor, författares fantasivärldar och olika metoder för berättande i olika medier syftar projektet till att fördjupa kunskapen om skönlitteraturens historia och framtid. Projektet ansluter därmed till den breda litteratursociologiska traditionen i Uppsala där litteraturens form och innehåll relateras till dess yttre villkor, såväl genom empiriska studier som genom teoriutveckling.

Främst gäller delstudierna inom projektet följande områden: datoriseringens effekter på bokbranschen, pappersbokens framtid i en digitaliserad värld, frågor om textuell pålitlighet och användning av skönlitterärt material på Internet, läsnätverk, datoriseringen som motiv i skönlitteratur (såväl internationellt som i Sverige), skönlitterärt berättande i hyperromaner, samt narratologiska och ludologiska modeller för att beskriva hyperverk. Områdena är valda för att täcka in de tre aspekterna produktion – distribution – konsumtion.

Ledare för projektet är professor Johan Svedjedal. Övriga disputerade forskare verksamma inom projektet är för närvarande Svante Lovén och Petra Söderlund. Doktorand inom projektet är Anna Gunder. De disputerade forskarna Marika Andræ, Erik Peurell och Anna Williams har tidigare deltagit i projektet under avgränsade perioder.

I anslutning till projektet gavs under flera år en C/magisterkurs med rubriken »IT-samhällets nya berättarkulturer« med Lovén och Svedjedal som lärare. Efter en ändring av kursplanen för magisterutbildningen har kursen nu splittrats upp på två, en kurs om science fiction (Lovén) och en om bokens och läsningens historia (Svedjedal). Ett par doktorander med ämnen med anknytning till projektets intresseområde har antagits under projektets löptid, men med finansiering från annat håll: Jerry Määttä (som skriver om science fiction i Sverige 1950–1968) och Cecilia Lindhé (som gör en genus- och cyberteoretisk studie av tre romaner av Kerstin Ekman).

Deltagarna i ITLIT-projektet har presenterat resultat i form av uppsatser och böcker, liksom i föredrag och seminarier. Flera uppsatser från projektet har publicerats i *Human IT*, bl.a. i temanumret »New Links: Computerization and Narrative Fiction« (2-3/2001). Den 15–16 januari 2003 ordnade projektet den humanistiska och mångvetenskapliga nationella konferensen »Digitala dimensioner I« i Uppsala.

Nedan följer en presentation av de böcker som har utgivits och är under utarbetande inom ramen för projektet.

Anna Gunder har som preliminär titel på sin doktorsavhandling *Hyperlitterärt berättande – narrativa strukturer och ergodicitet i ett antal skönlitterära hypertexter*. Syftet är att analysera och beskriva ett antal skönlitterära hypertexter, men även att utveckla en mer konsekvent medieteori för den sortens analyser. Avhandlingen är en sammanläggningsavhandling vilket innebär att delavsnitt har publicerats fortlöpande. Ett av dem ägnas Michael Joyces hyperroman *afternoon, a story*. Likheter och skillnader i organisation mellan en traditionell, tryckt roman och ett digitalt hypertexter behandlas, liksom frågor kring tillägnandet av hyperromanen. Vidare undersöker Gunder huruvida befintliga narratologiska

modeller är tillräckliga eller måste kompletteras för att omfatta också den här typen av verk. De specifikt berättartekniska aspekter som analyseras är tid, berättaren, rum och personer. En medieteoretisk uppsats (»Forming the Text, Performing the Work«) presenterar en terminologi och metod som syftar till att underlätta analyser av verk och texter i olika medier. Lagring, presentation och mångfaldigande av texter studeras, liksom navigering och länkning. (Tillsammans med en längre inledning utgjorde de båda uppsatserna Gunders licentiatavhandling, ventilerad den 10 januari 2002.) För närvarande arbetar Gunder med en uppsats om datorspelet *Harry Potter and the Philosopher's Stone* och dess förhållande till romanen med samma namn. Uppsatsen utgör en tredje del i avhandlingen och visar bl.a. genom att tillämpa dem hur termer och begrepp som introducerats i licentiatavhandlingen underlättar analyser av vissa typer av datorspel. (Disputationen beräknas ske under 2004.)

Svante Lovén avslutar nu en bok ägnad gestaltningen av media- och informationsteknik i skönlitteraturen, med tonvikt på den amerikanska science fiction-traditionen. Angreppssättet är genomgående historiskt. Med utgångspunkt i ett antal nyare fiktioner som baseras i den teknik som kallas »virtual reality« kartlägger den en berättartradition som ägnats tekniskt skapade konstgjorda verkligheter. Denna utvecklades i den dystopiska litteraturen under 1900-talets förra hälft som ett led i den humanistiska reaktionen mot visuella massmedia. I takt med samhällslivets datorisering projiceras konstgjorda verkligheter i alltmer komplexa former i sf-traditionen från 1950-talet och framåt, för att kulminera i den s.k. cyberpunkrörelsen under 1980- och 90-talen. Undersökningen avser att visa hur sf-litteraturen speglar och problematiserar tekniken i allmänhet och informationstekniken i synnerhet, till stor del under inflytande från filosofiska och religiösa tanketraditioner. Den har också relevans för aktuella frågor om förhållandet mellan USA och resten av världen. Lovén belyser detta med en kritisk diskussion av det faktum att såväl den faktiska tekniska utvecklingen av alltmer sofistikerade simuleringstekniker, som de spekulationer som denna genererar inom sf-litteraturen, företrädesvis bedrivits i USA.

Erik Peurell arbetade under de första åren med användarstudier och frågor om litteraturvetenskapligt material på www. Hans arbete omfattade främst dels intervjubaserade studier av amatörförfattare som publicerade sig på Internet, dels frågor om textuell pålitlighet i Internetbaserade utgåvor av svenska litterära klassiker. Peurell lämnade projektet för andra arbetsuppgifter och hans område togs över av Petra Söderlund.

Johan Svedjedal har inom projektet ägnat sig åt tre områden: de ändrade förhållandena inom bokbranschen, hypertextens historik, teori och estetik, samt datoriseringens betydelse för författares fantasivärldar. Han har publicerat två böcker inom projektet, *The Literary Web* (2000) och *Den sista boken* (2001). *The Literary Web* diskuterar teoretiskt och historiskt digitaliseringens betydelse för den litterära kulturen. Studien behandlar hur boken klarat de olika massmedierevolutionerna, bokens ställning i massmediesamhället, narratologiska aspekter på hypertexter, zappläsningens betydelse och nya modeller för att beskriva bokbranschens yrken. Vidare analyseras några svenska projekt inom digital publicering och bokhandel, samt ett Internetbaserat forum för diskussioner av litteratur. Slutkapitlet beskriver utvecklingen av den digitala versionen av C.J.L. Almqvists Samlade Verk. Titelessän i *Den sista boken* behandlar olika sätt genom tiderna att lagra och organisera texter, från alfabetets uppkomst till visioner och praktik kring digitala textbärare som Internet och e-böcker. Här diskuteras också den digitala hypertextens historik och estetik. De övriga essäerna gäller datoriseringens skönlitterära konsekvenser. En essä visar hur Philip K. Dick i *The Three Stigmata of Palmer Eldritch* i praktiken gestaltar upplevelsen av livet som en ergodisk hypertext. Nästa essä behandlar tekniksynen i svensk skönlitteratur under efterkrigstiden (med särskild hänsyn till skildringar av datoriseringen) och efter den följer en större analys av synen på datoriseringen och automatiseringen i Göran Häggs romaner. Boken avslutas med en summary i hyperverksform som mer lekfullt rekapitulerar och gestaltar de tidigare resonemangen.

Petra Söderlund har arbetat med användarstudier. Hon färdigställer

nu en bok med den preliminära titeln *Läsarnas nätverk*. Publicering planeras i början av 2004. Boken handlar om mötesplatser på Internet där fokus ligger på böcker och läsning. En av dem är konsumentsajten Cint, där den vanlige konsumenten ger och får köpråd om bl.a. litteratur. Ett stort avsnitt gäller Bokringen, som är en samling nätplatser med boktips. Här undersöker Söderlund de litterära preferenserna hos sextioalet läsare, mestadels kvinnor (en tidigare version av detta kapitel har publicerats i *Litteratur och Samhälle*). Vidare behandlas fyra Internetbaserade diskussionsfora om böcker och läsning och hur dessa fora fungerar. Det sociala samspelet i de aktuella diskussionsforumen jämförs sedan med samvaron i en sedan länge etablerad läsecirkel i den fysiska världen. Ett genomgående tema i boken är det traditionella berättandets betydelse för såväl s.k. »amatörläsare« som för professionella läsare. De sistnämndas syn på det traditionella berättandet undersöker Söderlund genom att studera ett antal litteraturkritikers syn på digitala hyperverk, en litterär genre som utmanar traditionella föreställningar inte bara om berättandet utan också om den fysiska form i vilken prosaberättande vanligen uppträder: codexen. Söderlund visar i boken på hur mötesplatser på Internet om böcker och läsning är en ny företeelse, men en med ett gammalt ursprung. Människor har i århundraden samlats kring böcker och läsning och Internet är bara ytterligare en miljö där läsintresserade människor bildar nätverk.

Som har framgått är ITLIT-projektet förankrat i litteraturvetenskapliga traditioner och perspektiv, men genom den litteratursociologiska teoriramen överskrider enskilda delprojekt moderämnet, inspirerade av inriktningar som hypertextteori, ludologi, sociolingvistik, medieteor, cybernetik, *Cultural Studies*, filmvetenskap och bokhistoria. Projektet har väckt stort intresse även utanför universitetsvärlden och har varit föremål för flera inslag i TV, radio och tidningar.

Viktigare publikationer från ITLIT-projektet

(Listan omfattar inte recensioner, tidningsartiklar, radio- och TV-inslag m.m. En mer fullständig dokumentation kommer att ges på projektets nätplats.)

Marika Andræ:

2001: »Att bevara balansen. Om Michael Colemans serie Internetdetektiverna«, *Barnboken* 24:2, 2001, 41–49.

Anna Gunder:

2002: »Aspects of Linkology: A Method for the Description of Links and Linking«, *Cybertext Yearbook* 2001, eds. Markku Eskelinen & Raine Koskimaa, Publications of the Research Centre for Contemporary Culture, 72 (Jyväskylä, 2002), 111–139.

2001: »Forming the Text, Performing the Work: Aspects of Media, Navigation, and Linking«, *Human IT* 5:2/3, 2001, 81–206.

2000: »Välj dina egna vägar i hypertexten«, *Svenskläraren: Tidskrift för Svenskläraryrket* 44:4, 2000, 23–26.

1999: »Berättelsens spel: berättarteknik och ergodicitet i Michael Joyces *afternoon, a story*«, *Human IT* 3:3, 1999, 27–127.

1999: »Inget enkelt sätt att säga detta. Om Michael Joyces hyperroman *afternoon*«, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 28:3/4, 1999, 39–63.

Svante Lovén:

2002: »Jaget, landskapet och cybernetiken. Bengt Emil Johnsons 'Var finns länken?'«, *Poetiska världar. 33 studier tillägnade Bengt Landgren*, red. Håkan Möller m.fl. (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2002), 379–391.

2001: »Even Better than the Real Thing: Counterfeit Realities and Twentieth Century Dystopian Fiction«, *Human IT* 5:2/3, 2001, 233–289.

1999: »Den tänkande maskinen. Datorerna i science fiction«, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 28:3/4, 1999, 19–38.

Erik Peurell:

2001: »Presentation and Representation: A Study of Swedish Literary Classics Published on the Web«, *Human IT* 5:2/3, 2001, 35–79.

2001: »You've got mail. Is that all there is? Use of the Internet for Literary Studies in Swedish University Education and Research«, *Human IT* 5:2/3, 2001, 7–33.

2000: *Users and Producers On Line: Producing, Marketing and Reading Swedish Literature Using Digital Technology*, Acta Bibliothecæ Regiæ Stockholmiensis, 64 (Stockholm: Kungl. Biblioteket, 2000) (174 s.)

1999: »Bland de drömmande saliga tigrarna. Om textuell kvalitet på webben«, *Biblis* 7, 1999, 28–39.

1999: »Kontinuitet och effektivisering. Tankar om ABM-myndigheternas förberedande uppgifter för nutida och framtida forskning«, *ABM, IT och forskningen*. Rapport från en konferens på Kungliga Biblioteket den 17 november 1999, red. Mats Rolén (Riksbankens Jubileumsfond), 84–95.

1999: »'...bakom kundens blekhet'. Textuell kvalitet på webben«, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 28:3/4, 1999, 64–86.

Johan Svedjedal:

2003: »Terror på Biblioteksgatan? Om läsningens förflutna och framtid«, *Fönster mot framtiden. Tankar om ekonomi, vetenskap, konflikter och kultur*, red. Kurt Almqvist, Kay Glans och Erik Wallrup (Stockholm: Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse för allmännyttiga ändamål, 2003), 217–229.

2003: »Spelsinnet övas upp i den teoretiska branschen«, *Axess* 2:3, 2003, 33–36 (publiceras samtidigt i engelsk översättning via Axess webbplats, »Gaming for the Academy«).

2002: »En maskin att tänka med«, *Biblis* 18, 2002, 25–28.

2001: »Ergodic Nightmare: The World of Choices in Philip K. Dick's *The Three Stigmata of Palmer Eldritch*«, *Human IT* 5:2/3, 2001, 207–232. (Översättning av ett kapitel ur *Den sista boken*).

2001: *Den sista boken* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2001) (277 s.)

2000: *The Literary Web: Literature and Publishing in the Age of Digital Production. A Study in the Sociology of Literature*, Acta Bibliothecæ Regiæ Stockholmiensis, 62 (Stockholm: Kungl. Biblioteket, 2000) (224 s.)

2000: »Från hypertext till hyperverk«, *Gudar på jorden. Festskrift till Lars Lönnroth*, red. Stina Hansson & Mats Malm (Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2000), 576–584.

1999: »Bortom bokkedjan. Bokmarknadens funktioner – en ny modell och några exempel«, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 28:3/4, 1999, 3–18.

1999: »A Note on the Concept of 'Hypertext'«, *Human IT* 3:3, 1999, 149–166.

1999: »Busy Being Born or Busy Dying? The Internet and New Combinations of Traditional Professional Functions in the Book Trade«, *Human IT* 3:2, 1999, 119–203.

Petra Söderlund:

2002: *Bokringen – läsarnas navigatör på Internet. Om böcker och läsning på 62 nätplatser*, *Litteratur och samhälle* 35:2, Uppsala 2002 (128 s.)

Anna Williams:

2002: »'Access to the narrative subroutines': Star Trek berättar«, *Human IT* 6:3, 2002, 53–121.

WWW-adresser:

ITLIT-projektet presenteras på <<http://www.littvet.uu.se/lsoc/itlit/>> och verksamheten vid Avdelningen för litteratursociologi på <<http://www.littvet.uu.se/lsoc/>> (med underliggande hemsidor för enskilda forskare).